

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/125425,Stanislaw-Gepner-Kowal-Kostka-Wojskowy-konspirator-muzealnik.html>

Prezydent RP Ignacy Mościcki podczas zwiedzania Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, 1935 r. (fot. z zasobu NAC)

ARTYKUŁ

Stanisław Gepner „Kowal”, „Kostka”. Wojskowy, konspirator, muzealnik

Autor: KLAUDIA SŁOJKOWSKA 26.05.2026

Major rezerwy kawalerii Wojska Polskiego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, oficer Komendy Głównej Armii Krajowej, powstaniec warszawski, muzealnik, współtwórca i wieloletni pracownik Muzeum Wojska, a później Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, współtwórca i dyrektor Muzeum Zamku w Łańcucie, malarz, rysownik, wybitny znawca historycznego

umundurowania i uzbrojenia.

Urodził się 26 maja 1889 roku w Nietulisku-Opatowie na kielecczyźnie, jako syn Kazimierza i Antoniny z domu Galińskiej, w rodzinie wywodzącej się ze starej szlachty kurlandzkiej. W Encyklopedii Orgelbranda znajduje się wzmianka o jego dziadku Ignacym, artyście-malarzu, po którym Stanisław odziedziczył zamiłowania i talenty artystyczne.

W 1913 roku przyszły muzealnik ukończył Akademię Handlu i Szkołę Sztuki Stosowanej w Wiedniu. W czasie I wojny światowej pełnił służbę w kawalerii rosyjskiej. W latach dwudziestych XX wieku był oficerem 20. Pułku Ułanów im. Króla Jana III Sobieskiego i autorem projektu odznaki pułkowej. W barwach tego pułku brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, za co został odznaczony Krzyżem Walecznych.

Muzealnik w mundurze

3 maja 1922 zweryfikowany w stopniu rotmistrza ze starszeństwem z dniem 1 czerwca 1919. W 1929 r. przeszedł w stan spoczynku. Następnie, wraz z płk. Bronisławem Gembarzewskim, współorganizował Muzeum Wojska, którego pierwszą siedzibą, wspólną z Muzeum Narodowym m. st. Warszawy, był budynek przy ul. Podwale 15.

W 1927 roku rozpoczęto budowę gmachu Muzeum Narodowego przy ul. 3 Maja (dziś Al. Jerozolimskie), w którego części, na podstawie porozumienia Ministra Spraw Wojskowych z władzami miasta, umieszczono w latach 1933/34 roku także zbiory i ekspozycję Muzeum Wojska.

**Rotmistrz Stanisław Gepner (z
prawej) w historycznym
mundurze 20 Pułku Ułanów, 1936
(Wikimedia Commons/McOleo -
Praca własna/CC0)**

**Rotmistrz Stanisław Gepner, 1932
r. Na mundurze (poniżej
odznaczeń) widoczna
zaprojektowana przez niego
odznaka pamiątkowa 20 Pułku
Ułanów, zatwierdzona w Dz.
Rozk. MSWojsk. nr 49, poz. 692 z
16 grudnia 1924 r. (fot. z zasobu
NAC)**

Zbiory zabytków Muzeum Wojska, początkowo składające się z ok. 1000 obiektów militarnych ze zbiorów Muzeum Narodowego, powiększały się szybko dzięki ofiarności obywateli, przekazom z wojska (z frontu) i zakupom, a także rewindykacji polskich zabytków z Rosji w myśl postanowień traktatu ryskiego. W 1939 roku stan zbiorów osiągnął liczbę ok. 60.000 eksponatów.

W tym czasie Gepner był również autorem ilustracji do *Albumu Wojska Polskiego* (E. Wedel, 1934) i *Zarysu dziejów uzbrojenia w Polsce* (W. Dziewanowski, 1935) oraz konsultantem wojskowym w filmach polskich: *Ułan księcia Józefa* (1937), *Kościuszko pod Racławicami* (1938), a po wojnie także *Warszawska premiera* (1950).

**Prezydent RP Ignacy Mościcki
podczas zwiedzania Muzeum
Wojska Polskiego w Warszawie,
1935 r. (fot. z zasobu NAC)**

We wrześniu 1939 roku sprawował pieczę nad eksponatami Muzeum Wojska. Zabytki zgromadzono w trzech pomieszczeniach, a zajmujący Muzeum Niemcy na terenie sal urządzili magazyny sprzętu kwatermistrzowskiego *Waffen SS*. W czasie II wojny światowej był oficerem Oddziału II Informacyjno-Wywiadowczego Komendy Głównej Armii Krajowej. Kierował archiwum Wydziału Wywiadowczego ekspozytury AK krypt. Lombard. Brał udział w Powstaniu Warszawskim. Współprojektował także Medal za Warszawę 1939-1945, którym następnie sam został odznaczony.

W trosce o polską kulturę

Po wojnie pracował jako kustosz w Muzeum Wojska Polskiego i w Muzeum Narodowym Oddział w Wilanowie. W ramach umowy zawartej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeską w sprawie wzajemnego zwrotu mienia wywiezionego po rozpoczęciu II wojny światowej, podpisanej 10 grudnia 1946 r. w Warszawie oraz 12 grudnia 1946 r. w Pradze, wspólnie z Jerzym Zanozińskim doprowadzili do zwrotu m.in. urządzeń zakładów naukowo-badawczych i laboratoriów, dzieł sztuki, bibliotek, archiwów, registratur, wszelkiego rodzaju pamiątek historycznych. W efekcie ich prac w latach 1946-1949 rewindykowano obiekty z Muzeum Narodowego i Muzeum Wojska wywiezione przez Niemców do Opawy.

Był również zatrudniony w charakterze rzeczoznawcy w Desie przy Rynku Starego Miasta w Warszawie i organizował tam zebrania koła Stowarzyszenia Miłośników Broni i Barwy (nazwa była nawiązaniem do

wychodzącego przed wojną miesięcznika „Broń i Barwa”).

Do 1955 r. był rozpracowywany przez WUBP Rzeszów, a od 1956 do 1959 r. przez Wydział II Departamentu II KdsBP, a następnie Wydział II Departamentu II MSW w ramach Sprawy Ewidencyjnej Obserwacji „Lombard”.

Pod koniec lat 40. ubiegłego wieku tworzył załączki Muzeum Zamku w Łańcucie. W latach 1948-1952 pełnił funkcję dyrektora Państwowego Ośrodka Muzealnego w Łańcucie. Uratował wówczas przed rozproszeniem pojazdy konne z kolekcji Potockich, które dzięki niemu nie trafiły w ręce prywatnych kolekcjonerów lub na wyposażenie zarządów ówczesnych państwowych gospodarstw rolnych, i dokonał pierwszej inwentaryzacji tamtejszych eksponatów. W Muzeum znajduje się również kolekcja ołowianych żołnierzyków w mundurach z różnych epok, odlanych według projektów rotmistrza.

W 1949 r. został zatrzymany przez Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie wskutek donosów konfidentów UB na temat okupacyjnej działalności. Podczas przesłuchań nie przyznał się do służby w AK. Do 1955 r. był rozpracowywany przez WUBP Rzeszów, a od 1956 do 1959 r. przez Wydział II Departamentu II KdsBP, a następnie Wydział II Departamentu II MSW w ramach Sprawy Ewidencyjnej Obserwacji „Lombard”.

W wolnych chwilach jeździł do stajni na Służewcu portretować konie. Opublikował ok. 100 prac naukowych i popularyzujących historię Wojska Polskiego. Był stałym współpracownikiem Encyklopedii Wojskowej. Napisał komentarze do militariów w *Panu Tadeuszu* (ustalił przydział porucznika Tadeusza Soplicy do formowanego na Litwie w 1812 roku 20. Pułku Jazdy płk. Obuchowicza). Doskonała wiedza o umundurowaniu, połączona z umiejętnościami malarskiego ich przedstawiania, uczyniła ze Stanisława Gepnera wysoko cenionego ilustratora.

Zmarł 26 listopada 1965 roku w Warszawie. Został pochowany na Cmentarzu w Wilanowie. Był odznaczony m.in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem za Warszawę 1939-1945.

**Fragment parku w pobliżu mostu
Poniatowskiego i Muzeum Wojska
Polskiego w Warszawie, lata 60.
XX w. (fot. Z. Siemaszko, z
zasobu NAC)**

* * *

W 2014 r. ukazała się książka jego autorstwa – *Żołnierz polski. Ubiór, uzbrojenie i oporządzenie 1832-1939*. Album został wydany staraniem córki majora, Wandy Gepner-Augustin, i stanowi niewydany wcześniej, brakujący tom czterotomowego wydawnictwa – edycji i kontynuacji pracy płk. Bronisława Gembarzewskiego, która uległa zagładzie w czasie Powstania Warszawskiego, ale została wcześniej utrwalona w formie fotokopii. Czterotomowe wydawnictwo albumowe jest wynikiem żmudnej i wytrwałej pracy naukowej „rekonstruktorów”: majora Stanisława Gepnera, kustosz Zofii Stefańskiej i podpułkownika Karola Lindera, którzy podjęli się opracowania i zredagowania odbitek wykonanych z negatywów. Stanowi publikację wręcz pomnikową w środowisku osób zajmujących się dawną bronią i barwą w Polsce.

COFNIJ SIĘ